

I do not need a drill.

I need a hole in the wall

Rabobank

financiering van circulaire (ver)bouwprojecten

*Circulair Bouwen voor professionals,
Train-de-Trainer, dag 4*

Geert Dirkse, Rabo Real Estate Finance
Middelburg, 09 mei 2019

Rabobank

JUST DO IT.

Onderwerpen

Rabobank

Taaie bancaire techniek (dank voor uw begrip!)

Van eigendom (lineair) naar gebruik / service (circulair)

Uitdagingen in de keten

Uitdagingen in de bancaire financiering

Ambitieniveau

Afronding

Mother nature

- [Filmpje met voice over van Julia Roberts \(en nog veel meer bekende namen\) op www.conservation.org/nature-is-speaking](http://www.conservation.org/nature-is-speaking)
- <https://www.youtube.com/watch?v=WmVLcj-XKnM>

RAROC voor uw begrip

RAROC = Risk Adjusted Return On Capital , m.a.w. per financierings-transactie bepaal je de risicograad, die mede bepalend is voor aanhouden van hoeveelheid kapitaal

Dus HOOG risico in transactie (inclusief waarde van zekerheid)
→ hoge RAROC → hogere vergoeding te betalen door kredietnemer

EN hoge RAROC → hoog vermogensbeslag voor bank → dit beperkt kredietverlening met gelijkblijvend vermogen

BIS

- Bank for International Settlements te Basel, toezichthouder
- Strengere eisen aan vermogen van banken na deconfiture Lehman Brothers in 2008
- Met gelijk vermogen kan bank minder krediet verstrekken
- BIS IV ook extra eisen aan particuliere hypothekeken

BIS

- Meer vermogen aantrekken voor groei kredietverstrekking

OF

- Balansonderdelen (niet strategisch?!) verkopen

OF

- Kosten kredietverstrekking gaan omhoog t.b.v. handhaven van rendement

Vijf circulaire business modellen

Van een breed begrip naar vijf mogelijkheden

Vijf circulaire business modellen

Circulair ontwerp

Hergebruik van grondstoffen

Verlengen levensduur

Deelplatform

Product als dienst

Vertaald naar bouw en vastgoed

Circulair bouwen

Circulair (ver)bouwen

Circulair renoveren en transformeren

Circulair in- en verkopen

Circulair eigendom

Voorbeelden

The Green House
(Utrecht)

Emergis
(Zeeland)

De Groene Toren
(Eindhoven)

Madaster
(Materialenpaspoort)

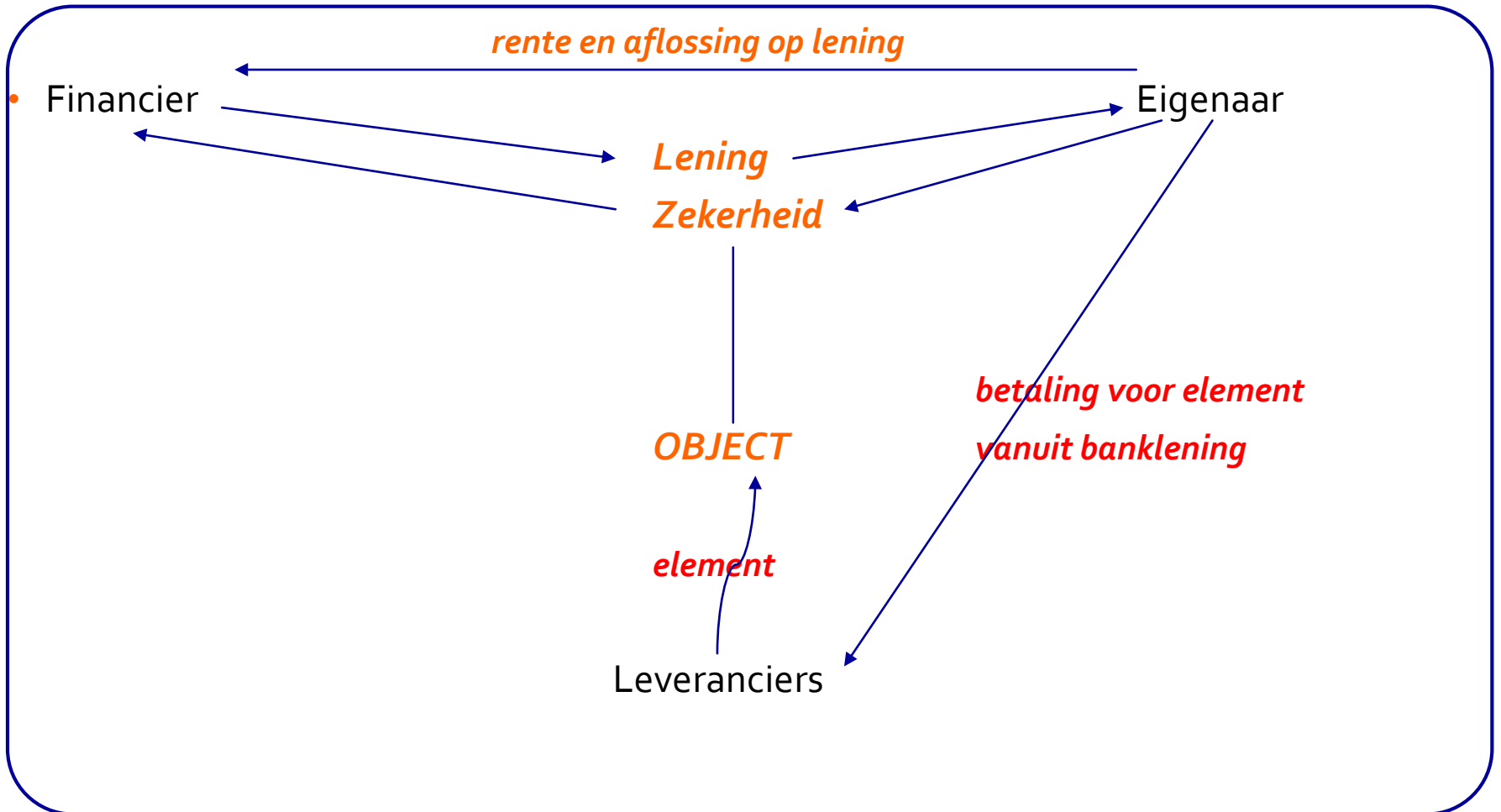

Gemeentehuis
(Brummen)

Financieren

Financieren in de keten

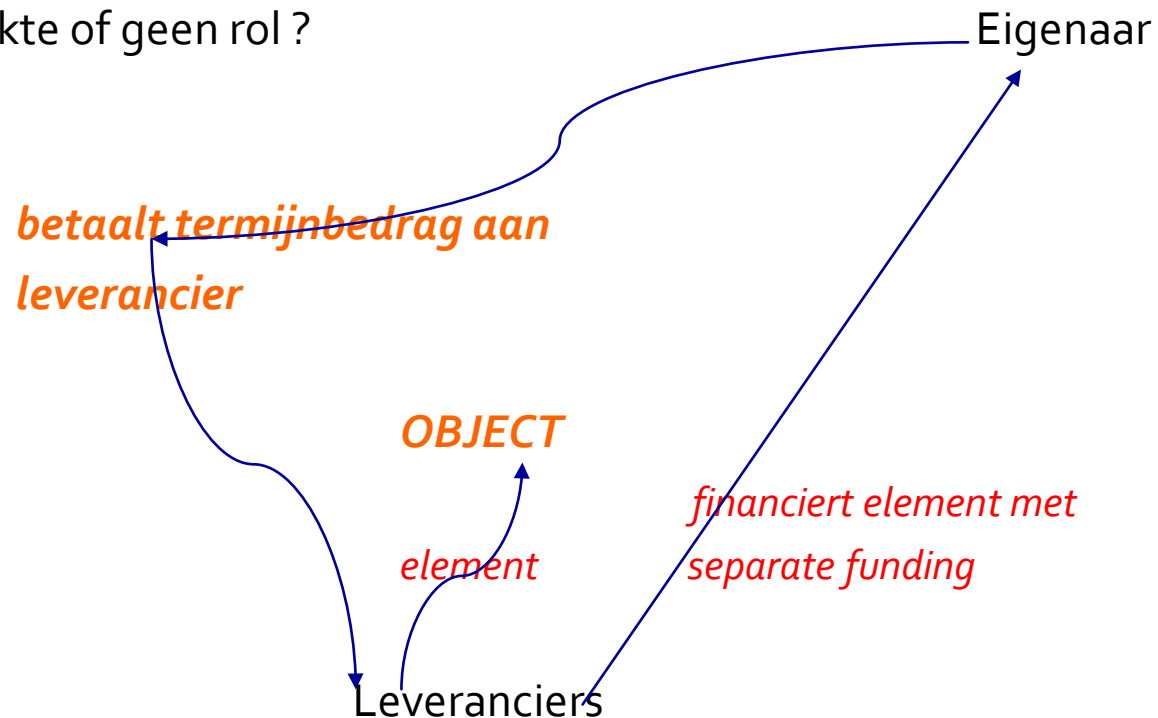

Van eigendom (lineair) naar gebruik / service (circulair)

Financieren in de keten wijzigt

- Financier: beperkte of geen rol ?

Uitdagingen voor leverancier

Rabobank

Circulair financieren

- Financiert op eigen balans (geen core business)
- Funding komt van ...
- Geen / beperkte(re) zekerheid voor funder/financier op vaste activum
- Vertrouwen in financiële gegoedheid van afnemer/gebruiker

Oplossingen vinden voor

- Ontbreken van financiële armslag bij leverancier
- Ontbreken zekerheid voor funder/financier
- Afnemer/gebruiker presteert niet meer (heb je lef om de M-lift eruit te halen?)
- Leverancier kan / wil terugkoop niet effectueren

Uitdagingen voor financier

Circulair financieren

- Financieren op levering van een dienst
- Geen / beperkte(re) zekerheid voor bank op vaste activum
- Vertrouwen in leveringszekerheid door leverancier
- Vertrouwen in financiële goedheid van afnemer

Oplossingen voor

- Zekerheid vervalt voor bank (nieuw business model)
- Leverancier presteert niet meer (leveringszekerheid)
- Afnemer presteert niet meer
- Leverancier kan / wil terugkoop niet effectueren

Financieringsopties

Oplopende kapitaal-vergoeding

- Subsidies voor nieuwe technieken / early adaptors
- Fondsen veelal via (semi)overheid
- Groenlening o.b.v. Groencertificaat via RVO.nl
- Impactlening o.b.v. certificaat (bijv. Breeam, FSC)
- Bancair zekerheid veelal o.b.v. eigendom
- Lease identificeerbaar / fysiek separeerbaar
- Leverancier vertrouwen in financiële positie van afnemer, terugkoopverklaring
- Informal investor geen (of gedeelde) zekerheid
- Crowd funding geen (of gedeelde) zekerheid

Ambitieniveau

Bepaal vroegtijdig uw ambitieniveau op circulariteit en betrek daarbij uw adviseurs en kandidaat-leveranciers:

- Hecht u aan eigendom?
- Welke belemmeringen zijn er voor gebruik i.p.v. eigendom (wet- en regelgeving in uw branche, accountancy richtlijnen m.b.t. boekwaarde / vermogen, fiscaliteit i.v.m. afschrijving en restwaarde, verzekeraar, behoeften/wensen van uw klant, ..)?
- Is uw project voldoende van omvang voor een consortium?
- Behoeft uw gebouw/project technieken in experimenteel stadium?

Ambitieniveau vervolg

- Zijn er aannemers / leveranciers (lokaal/regionaal) met circulaire ervaring?
- Heeft u een referentie-project in beeld?
- Bouwbesluit, constructeurs, accreditatie-bureaus, keurmerken, ...
- Is uw project interessant voor een belegger? Denk aan marktconforme bouw (techniek en kosten), huursom/m² vvo, looptijd huurcontract, alternatieve aanwendbaarheid van object
- Grotere bedrijven kunnen financieel meer circulair doen dan kleinere!?

En hoe gaan we verder ?

JUST DO IT !

Succes met uw circulaire ambities

Geert Dirkse, Rabo Real Estate Finance

Rabobank